

**OPONENTSKÝ POSUDEK DIPLOMOVÉ PRÁCE**  
**„Dzogčhen a jeho filosofické aspekty v tradici Bön“**  
**Katedra filosofie a religionistiky**

Autor práce: Bc. Karel Klozar  
Vedoucí práce: PhDr. Vít Erban, Ph.D.  
Posudek vypracoval: Daniel D. Novotný, Ph.D.

Tibet již od počátku novověku fascinuje Evropany svou neobvyklou geografíí, nedostupností, přírodním a především kulturním bohatstvím. Zatímco první poměrně spolehlivé informace o dominantní tibetské tradici (Gelugpa) se k nám dostávají v díle italského jezuitského misionáře Ippolita Desideriho (1684–1733) již na počátku osmnáctého století, tradice bönismu, které se autor této práce věnuje, je z odborného hlediska prozatím stále ještě málo prozkoumaná. Deklarovaným tématem práce nicméně není tradice bön jako taková, ale *filosofické aspekty bönového dzogčhenu*.

Práce je rozdělena na devět kapitol a tři dodatky:

- Kapitola 1: Úvod
- Kapitola 2: Jungtung Bön
- Kapitola 3: Vznik a historie tradice Bön
- Kapitola 4: Rozdělení nauk Bön
- Kapitola 5: Sútra, tantra a Dzogčhen
- Kapitola 6: Žang Žung Nën Gjü
- Kapitola 7: 12 malých tanter
- Kapitola 8: Dzogčhen a filosofie (str. 164–223)
- Kapitola 9: Závěr (str. 224–233)
- Dodatky (K interpretaci Parmenida, Gnóze Západu, Šine: metoda fixace mysli)

Vidíme, že práce se přirozeně skládá ze dvou částí. V kapitolách 1 až 7 je cílem autora představit čtenáři bönový dzogčhen jako takový. V kapitolách 8 až 9 se pak autor dostává k vlastní diskusi filosofických aspektů bönového dzogčhenu. Asi dvě třetiny práce se tedy věnují nejruznějším historickým, antropologickým, religionistickým a jiným aspektům bönového dzogčhenu. K filosofickým aspektům dzogčhenu přechází autor až na str. 164 (celkem má práce 243 stran).

V tomto svém posudku se zaměřím především na formální a faktorgrafické aspekty autorovy práce a to především v kapitolách 1 až 7. Vzhledem k tomu, že analýza filosofických aspektů bönového dzogčhenu předpokládá jeho úspěšné představení, k čemuž dle mého názoru nedošlo, ponechám stranou podrobnější posouzení filosofické části práce.

### **A. Dzogčhen: podstatné a nepodstatné**

Co je to dzogčhen? V prvním odstavci své práce autor popisuje dzogčhen takto:

*„Dzogčhen je nejtajnější a nejvyšší naukou, která se v tradici Bön předává, je tzv. devátým vozem nauk Bön. Nejtajnější znamená, že až do čínské okupace Tibetu byl Dzogčhen předáván v tajnosti a pouze z jednoho mistra na několik málo žáků, nejčastěji na jednoho. Nezasvěcení dokonce ani neměli ponětí o jeho existenci. Nejvyšší znamená, že jeho náhled v sobě nějak zahrnuje i náhledy všech „nižších vozů“. Dzogčhen není nějaká nauka, na kterou by bylo možné si udělat nějaký „názor“, protože je to záležitost zcela přesahující všechna naše vědomí a jejich objekty a operace. Je to určitý návod k praktické cestě, návod, který vysvětluje povahu našeho nejnuitnějšího fungování. Samozřejmě, aby mohla být tato podstata vysvětlena a předána někomu dalšímu, kdo ji dosud nenablédl sám, musel být vytvořen pojmově–filosofický aparát, pomocí kterého je zájemce instruován. Dokud nejsme mistři dzogčhenové meditace, pak jsme nuceni spoléhat i na užívání vědomí a mysli – tyto jsou však*

*nespolehlivé, a proto je potřeba je usměrňovat do té míry, do jaké jsou překážkou stabilního spočívání v Přirozeném Stavu.“ (str. 10)*

Dozvíme se z těchto 171 slov něco *podstatného* o dzogčenu? Domnívám se, že téměř nic. Ano, dzogčhen je „nejtajnější“ a „nejvyšší nauka“, ale to jsou akcidity, ne esence. K první, čtenářsky vstřícné charakteristice dzogčenu by přitom stačilo pár vět. Např. Samten Karmay, jeden z nejlepších odborníků na dzogčhen (a to jak v buddhistické, tak bönové tradici), uvádí svou fundamentální práci *The Great Perfection (rDzogs Chen): A Philosophical and Meditative Teaching of Tibetan Buddhism* (Leiden 2007<sup>2</sup>) takto:

*„Velká dokonalost, v tibetštině rDogs chen, je filosofické a meditativní učení ... Jeho paralelou v čínském buddhismu je Ch'an a Zen v japonské buddhistické tradici.“ (str. ix)*

Vídíme, jak vhodné a informativní je začít jednoduchou etymologií. Víme-li, že slovo „rDogs chen“ znamená „velkou dokonalost“ (sanskrtsky „mahāsandhi“), je nám hned zřejmější, proč se tohoto slova užívá (1) k označení jakéhosi stavu čistoty, nerozlišování, jasu, jednoty, jednoduchosti, otevřenosti, atd. jenž je údajně každému z nás vlastní jako naše *prvotní přirozenost* či podstata; a (2) k označení praktického a teoretického *učení*, jehož cílem je „probuzení“ či „realizace“ této naší prvotní přirozenosti. Ano, učení to je to tajné, jak už je to v Tibetu zvykem, ale tato charakteristika je nepodstatná.

Daný příklad ilustruje potíž, která se prolíná celou prací: „mnoho slov přijde vniveč“ (... *duō yán shǔ qiǒng, Tao Te Īng 5*). Autor shromáždil velké množství slov, ale čtenáři nepomohl odlišit podstatné od nepodstatného. Čtenář je zavalen a zmaten a tak, dorazí-li konečně na str. 164 k tvrzení:

*„Nyní, když už jsem předložil dostatečné množství materiálů, ze kterých si pozorný čtenář mohl udělat přibližnou představu o tom, co vlastně Dzogčhen je, můžeme konečně přistoupit k vlastní práci jako takové. Z předchozích kapitol si čtenář, jak pevně doufám, odnesl základní pochopení témat jako je ... [následuje dlouhý výčet] Budu tedy předpokládat, že čtenář tyto pojmy a jejich souvislosti již dostatečně zná.“ (s. 164)*

... tak nemá sílu pokračovat. Velká část slov, které autor ve své práci shromáždil, jsou přitom citáty. Autor se domnívá, že hromadit obtížně srozumitelné citáty je nutné. Již v úvodu čtenáři pohrozil:

*„Znovu opakují, že prakticky celá tato pátá kapitola je poskládána z mnou vybraných a do češtiny přeložených klíčových přednášek, jejichž zvládnutí je pro další čtení nutné. Pokud se někdo ve zde předkládaných pojmech neorientoval, pak mu brozí, že se v následujících kapitolách „ztratí“, protože nebudu moci všechno vysvětlovat neustále znova a znova.“ (s. 11)*

Je ale opravdu toto hromadění nutné? Osobně mám přímé citace rád. Nicméně vše má své meze. Např. str. 35-72 a 80-98, tedy 55 stran, jsou víceméně kontinuálním citátem z přednášek bönového opata Lopen Tenzin Namdaka, do nichž jsou vloženy jiné citáty, např. na str. 73-6 z Kenard Lippmana. Rozsáhlá kapitola 7, str. 107-163, tedy opět asi 55 stran tvoří překlad a citát z komentáře *12 malých sůter*. Od kap. 8 autor cituje méně, byť např. na str. 198-201 opět upadá do vícestránkového citátu z Lopen Tenzina Namdaka. Prameny, které autor uvádí, měly být využity k jiným projektům, např. ke komentovanému překladu. Do své diplomové práce měl autor zařadit jen nutné minimum, spolu s výběrem těch nejlepších pasáží, které potřebuje k vlastní úvaze a analýze; žádný citát by patrně nikdy neměl přesáhnout jednu stranu.

## B. K významu tibetštiny pro porozumění dzogčenu

Autor ve své práci používá řadu tibetských termínů a to i v souvislostech, kdy toho není třeba. Na druhou stranu si nelze nepovšimnout autorova malého zájmu o tibetštinu. Řadu termínů by přitom bylo snadné krátce a srozumitelně osvětlit. Jak jsme viděli na příkladu slova „rDzog chen“, vhodným počátkem (třebaže ne koncem) k osvětlení nějakého neznámého slova je etymologie. V ideálním případě by autor používal pro každý výskyt tibetského slova Wylieho transliteraci (věrný přepis z tibetského písma) a Kolmašovu transkripci (fonetický přepis). Např.

dGe lugs pa	gelukpa
rDzogs chen	dzogčhen
bKa' brgyud pa	kagjüpa
rNying ma pa	ňingmapa

Autor uvádí na str. 15, že bude uvádět „buďto formu, jak se to slovo čte v češtině ... nebo Wylieho anglickou transliteraci ... která je užívána i ve všech textech, které jsem zpracovával.“ Není to ale pravda. Autor zmateně zavádí řadu různých anglických fonetických a semi-fonetických přepisů. Do jisté míry je to pochopitelné, situace s přepisem tibetštiny není snadná. Někdy by ovšem bylo snadné zmatek uvést na pravou míru a čtenář by z nápravy měl velký užitek. Např. na str. 107 autor přepisuje prvních dvanáct souhláskových slabik tibetštiny jako:

<input type="checkbox"/> ka	<input type="checkbox"/> kha	<input type="checkbox"/> ga	<input type="checkbox"/> nga
<input type="checkbox"/> ca	<input type="checkbox"/> cha	<input type="checkbox"/> ja	<input type="checkbox"/> nya
<input type="checkbox"/> ta	<input type="checkbox"/> tha	<input type="checkbox"/> da	<input type="checkbox"/> na

V Kolmašově českém přepisu píšeme:

<input type="checkbox"/> ka	<input type="checkbox"/> kha	<input type="checkbox"/> ga	<input type="checkbox"/> nga	
<input type="checkbox"/> ča	<input type="checkbox"/> čha	<input type="checkbox"/> džá	<input type="checkbox"/> ňa	
<input type="checkbox"/> ta	<input type="checkbox"/> tha	<input type="checkbox"/> da	<input type="checkbox"/> na	

Stačilo by tedy změnit pouhé čtyři slabiky. Navíc, pokud by autor čtenáři osvětlil základy tibetského písma, bylo by v daném kontextu zřejmé, že to, co na první pohled vypadá v textu jako tajuplná série slabik, je ve skutečnosti počátek standardní abecedy. Čtenář obeznámený např. s tradiční židovskou zálibou v hebrejské abecedě a její symbolikou by si tak okamžitě všimnul určitých podobností s židovstvím a tibetský text a jeho význam by nabyl rázem větší srozumitelnosti. Samotný dzogčhen např. praktikuje soustředění na písmeno „a“ (ཨ) a tuto praxi považuje za tak důležitou, že písmeno umístí uje do svého znaku:



(Zdroj: [http://en.wikipedia.org/wiki/File:Dzogchen\\_A.png](http://en.wikipedia.org/wiki/File:Dzogchen_A.png))

Neznalost základů tibetštiny je tedy velkou nevýhodou při studiu dzogčenu a obecně jakékoli tibetské nábožensko-filosofické tradice, což zdůrazňoval již Desideri.

### C. Odborná literatura

Autor pracuje s anglickou literaturou, což je třeba ocenit. Svůj výběr literatury hájí autor na str. 13, domnívám se, že celkem uspokojivě, třebaže bych osobně rád viděl v bibliografii nejen různé záznamy ústně pronesených přednášek (Tsultrim, Namdak, atd.) spolu s pracemi Johna Myrdhina Reynoldse, které jsou orientovány prakticky, spíše než odborně, ale spíše díla předních uznávaných odborníků. Především je to dílo Samten Karmaye, autora několika základních děl k dzogčenu, s nímž se autor dokonce osobně setkal (str. 14 a 17). Exmplárním příkladem pronikavé *filosofické* reflexe základních pojmů (buddhistického) dzogčenu je kniha Paula Williamse, *The Reflexive Nature of Awareness: A Tibetan Madhyamaka Defence* (Richmond 1998). Konečně, současný stav historiografie Střední Asie je shrnut v díle Christophera I. Beckwithe, *Empires of the Silk Road: A History of Central Eurasia from the Bronze Age to the Present* (Princeton 2009). Beckwith hájí tezi, že bönismus byl konstituovat až *po* příchodu buddhismu, nikoli *před* ním. Tato teze bude patrně šokovat (srv. str. 16), nicméně k podobné „zpětné konstituci“ došlo ve starověku např. u taoismu (v období Chan do období před císařem Čchin), což je mezi současnými historiky již víceméně nekontroverzní teze. Nelze si nevšimnout neuvěřitelných podobností mezi bönismem a buddhismem. Zda bönismus je či není před-buddhistickou tradicí sice není zatím jisté, ale čtenář by patrně uvítal krátké uvedení do moderních kontroverzních názorů na tuto tradici.

### D. Varia

(1) Název práce „Dzogčhen a jeho filosofické aspekty v tradici Bön“  
Lépe např. „Filosofické aspekty bönového dzogčenu“. Slovo „v tradici Bön“ se váže ke slovu „Dzogčhen“, nikoli ke slovu „filosofické aspekty“.

(2) Abstrakt

V abstraktu se píše: „Práce se zabývá filosofickými aspekty Dzogčenu, jehož náhled tvoří nejhlubší a nejvlastnější esenci tradice Jungdrung Bön. Dzogčhen je duchovní tradice se specifickým nedualistickým náhledem na svět a člověka.“ Z této úvodní věty abstraktu čtenář nepochopí téměř nic. Co je to dzogčhen? Co je to jungdrung bön? Navíc se autor evidentně zabývá řadou historických, antropologických a religionistických aspektů bönového dzogčenu a k vlastní filosofii se dostává až v předposlední kapitole.

(3) Dodatek 3: Šine: metoda fixace mysli (s. 239-242)

Tomuto dodatku schází kontext i diakritika. Patrně se jedná o jakési útržkovité poznámky z meditačního semináře. V magisterské práci jsou v tomto stavu zcela nepatřičné.

(4) Různé drobné pravopisné a stylistické chyby (malý výběr):

str. 14: „mají věst své studenty“

str. 18: „... Íránsky mluvící“ – malé í“

s. 236: „Podle Parmenida si myslíme, e můžeme myslet změnu ...“

s. 237: „Tak Aristoteles zavádí nové kategorie látky a formy, neboli postuluje jeho slavný hylemorfismus, který postuluje, že běžné fyzické objekty jsou komplexy látky a formy.“

s. 237: „Shrňme tedy, že Aristoteles se s se svou interpretací Parmenida vyrovnal tak, že zavedl látku a formu ...“

(5) Str. 13

Až zde se čtenář dozvídá, že dzogčhen je nauka nejen bönistická, ale i buddhistická. Doposud autor psal, jakoby se jednalo jen a pouze o „nejvyšší“ učení tradice bön.

(6) Str. 16

Autor cituje dalajlamu a uvádí, že nezná zdroj citátu, odkud jej tedy cituje?

(7) Str. 17:

*„V této kapitole jsem se pokusil stručně načrtnout události, které tradice Bön sama nejčastěji uvádí jako důležité. Při studiu jednotlivých a velmi fragmentárních anglických zdrojů historie Bönu jsem si nemohl nevšimnout jisté zmatenosti a nejasnosti v jednotlivých událostech a jejich souvislostech. Proto jsem speciálně tuto věc konzultoval se Samten Karmayem, jedním z největších současných znalců Bönu, který je současně i akademikem. Z konzultací lze učinit zhruba tento závěr: Spolehlivě ověřitelná data a události, obecně kolem Tibetu, se dají dohledat zhruba do devátého století našeho letopočtu. Co bylo předtím je nám známo prakticky jen skrze předání jednotlivých tradic. Avšak tato předání si mezi sebou často odporují, neboť jejich význam často spočíval v obhajobě jedné pozice a kritice pozic ostatních. Proto vše, co předchází devátému století našeho letopočtu, musíme brát s velkou rezervou jakožto tradování tradice o sobě samé. Jinými slovy jsme odkázáni na to, co se tradice rozhodla tvrdit o sobě samé, případně o jiných a konkurenčních tradicích.“*

Zde chci autora pochválit za kritický přístup k pramenům. Na sebe-pojetí tradice nicméně nejsme zcela odkázáni, komparativní lingvistika, archeologie, antropologie, atd. postupně pomáhá historikům k více či méně pravděpodobné rekonstrukci minulosti, osvobozené od historických mýtů. Karmay např. zpřístupnil badatelům řadu nově nalezených manuskriptů. Srv. dále výše zmíněnou knihu Ch. Beckwithe.

(8) Str. 17

„nirmanakajová manifestace“, „sambogakajový aspekt“

Dva příklady z nesčetného množství nevysvětlených termínů. Učení o třech buddhových tělech (trikaja) přitom stačí krátce vysvětlit v jednom souvětí. (To, že se trikaja zmiňuje, především v citátech, na řadě dalších míst v průběhu práce nestačí; důležitý je první výskyt).

(9) Str. 234

Použité zdroje: „Kahn, Ch. H. Řecké sloveso „být“ a pojem bytí.“ Chybí bibliografické údaje.

(10) Str. 16

Autor uvádí, že současný tibetský buddhismus má čtyři školy: Nyingma, Sakja, Kagjü a Gelug. Ve skutečnosti kolem r. 2000 tibetologové (jako např. Andreas Gruschke) přišli na to, že existuje i pátá škola, Jonang, o níž se mělo za to, že neexistuje, neboť byla násilně potlačena pátým dalajlamou. Následně bylo identifikováno kolem pěti tisíc mnichů a čtyřicet klášterů v této tradici. Na str. 65, n. 116 autor zmiňuje a krátce charakterizuje školu Jonang, aniž by si uvědomil, že se jedná o pátou školu tibetského buddhismu.

## E. Další náměty k diskusi

(1) V dodatku 1 (K interpretaci Parmenida) klade autor do protikladu tradiční západní *realismus* ohledně reality smyslově vnímatelných věcí a tradiční indický *anti-realismus*. Kořeny západního realismu spatřuje u Parmenida. Připomeňme si, že Parmenides popřel možnost myslet ne-jsoucí a tudíž i realitu smyslově vnímatelných věcí, které se mění, tj. z ne-jsoucího vycházejí a do ne-jsoucího se vrací. Nejedná se zde tedy spíše o anti-realismus než o realismus? Parmenides přeci považuje smyslové věci za iluzorní, podobně jako většina indických tradic, vč. buddhismu.

(2) V dodatku 2 (Gnóze Západu) autor píše: „abych byl poctivý, musím zmínit také existenci západních *gnostických směrů*, které nikdy plně nepřijaly tezi o rozumu jako o jediné a plné cestě k pravdě.“ (s. 238) Domnívá se autor, že je to především gnosticismus, jenž na Západě poukazuje na meze rozumu? Není to naopak západní křesťanství, jenž na jednu stranu prosadilo racionální přístup k realitě, zároveň ovšem trvalo na omezenosti našeho rozumu a primátu nadpřirozené víry?

(3) Autor přistupuje k dzogčenu nejen teoreticky, ale, jak zmiňuje v úvodu, i prakticky. Dokonce i v ČR, zdá se, hnutí dzogčenu, zapouští kořeny. Na <http://www.dzogchen.cz/> se uvádí: „V Česku existuje Komunita dzogčenu oficiálně od roku 2001, s meditačními centry v Praze, Brně, Plzni a Táboře a praktikujícími i v dalších městech a místech. Na Šumavě jsme společnými silami vybudovali centrum pro studium a praxi dzogčenu jménem Phendeling.“ Jaké má autor zkušenosti s českým dzogčenuem?

(4) Ústředním pojmem dzogčenu je „přirozený stav“. Jaký má tento stav vlastnosti? Mentální/ne-mentální, reálné/ne-reálné, charakterizovatelné/necharakterizovatelné, individuální/obecné, atd. Jaké jsou příčiny absence či naopak dosažení tohoto stavu? Jaká jsou kritéria rozpoznání tohoto stavu? Lze se mýlit ohledně dosažení tohoto stavu? Existují různé „verze“ tohoto stavu?

## Závěr

V tomto svém posudku jsem se zaměřil na formální a faktografické aspekty především první části autorovy práce (kap. 1-7). Práce se vyznačuje hlubokým a dlouhodobým zájmem o téma. Je zřejmé, že autor pečlivě čte, o textech přemýšlí a usiluje i o praktickou realizaci nauky dzogčenu. Jak jsem již zmínil v úvodu, domnívám se, že autorovi se nepodařilo bönový dzogčenu představit natolik srozumitelně, aby mohl být podroben úspěšné filosofické analýze. Je třeba ovšem vzít v úvahu fakt, že si autor zvolil obtížné a ambiciózní téma. Autor shrnul a přehledně strukturoval řadu témat a diskusí, které by mohly posloužit jako vhodný materiál ke kratší a hlubší práci. Pokud se autorovi při obhajobě podaří přesvědčivým a stručným způsobem objasnit podstatu dzogčenu a v několika bodech shrnout jeho filosofické aspekty, navrhuji známku „velmi dobře“.



Daniel D. Novotný, Ph.D.  
Reading, 12.5.2014